

# De skridsikre trædesten

## Personalets udfordringer i hjerneskaderamte familier – hvordan skal der tages vare på børnene?

Af Lona Bjerre Andersen, børneneuropsykolog, Grethe Pedersen, neuropsykolog, og Erna Pilgaard, jurist. Forfatterne er tilknyttet Vejlefjord, Faglig uddannelse som undervisere.

Denne artikel har fokus på de personalemæssige udfordringer i arbejdet med børn og unge i hjerneskaderamte familier, herunder de forhold, der er nødvendige at have viden om; at begive sig på vej på de "skridsikre trædesten" for rent faktisk at kunne hjælpe bedst muligt. I artiklen tager vi billedligt talt udgangspunkt i et landskab med trædesten, som det drejer sig om at få øje på.

### De gode intentioner – forskellen på "at ville" og "at kunne"

Neurorehabiliteringen er fyldt med engagerede og fagligt dygtige medarbejdere, det gælder også i forhold til de hjerneskaderamtes familier, herunder børn og unge. Medarbejderne brænder for sagen, og de er ligesom forældrene selvfølgelig interesserede i at skabe de bedste forhold for børnene i den ny livssituation. – Nogle miljøer kan have en em af: "Vi kan, vi vil, og vi gør det!". Al ære og respekt for dette, men det kan få alvorlige konsekvenser for den enkelte. For efter kort tid vil det blive mærkbart, hvis faglige forudsætninger og arbejdsvilkår mangler i dette vigtige arbejde med de hjerneskaderamte og deres børn og unge.

### Det professionelle personales situation

Professionelle der arbejder med voksne hjerneskadede er i utallige udfordrende situationer og positioner dagligt. Indenfor voksen neurorehabilitering er der først og fremmest et fokus på patienten/brugeren/klienten og på at tilgodese hans/hendes behov. Det stærke fokus på brugernes behov er helt afgørende for den faglige kvalitet og som retning for de professionelle.



De professionelle har også et helhedssyn – et helhedssyn der tilsiger, at der arbejdes med det hele menneske og det indbefatter også, at den ramtes familie/pårørende medinddrages. At medinddrage de pårørende stiller udfordrende krav til personalet om klarhed både mht. egen position og arbejdsopgaver.

Når pårørende er børn og unge, er vi samtidig på paradoksernes holdeplads, og vi udfordres på endnu flere planer. Der er i særlig grad tale om et holdningsmæssigt plan, et følelsesmæssigt plan og et fagligt plan – det sidstnævnte postuleres som underprioriteret i dag.

Indenfor neurorehabilitering er der et højt fagligt fokus. Når pårørende er børn og unge, er vi mindre kritiske, når det gælder om at fastholde det faglige fokus. Når det gælder fagligheden i arbejdet med børn og unge i hjerneskaderamte familier, stilles der ikke tilnærmelsesvis de samme høje, faglige krav.

Lidt provokatorisk kan siges, at vil du arbejde med den hjerneskeramtes børn, skal du have nogenlunde orden i egen "følelsesmæssige husholdning", og det er sådan lidt underforstået kvalificerende, hvis du selv har ét eller flere børn. Din faglige baggrund, hvad angår faktisk viden om børn og unge, har en noget mindre, eller slet ingen betydning. Dette punkt kan nu og da ses, når der f.eks. sættes forløb i gang med de hjerneskeramtes børn – f.eks. samtaleforløb med børn og unge i hjerneskeramte familier.

Den lavt prioriterede faglige kompetence giver stof til eftertanke, særligt fordi virkninger af arbejdet med børn og unge kan få betydning i gennemsnitlig 70-80 år frem i tiden.

### **De sikre trædesten viser vejen frem**

For at tydeliggøre på en anden måde, kan vi billedligt talt tage udgangspunkt i et landskab med trædesten. Det hele drejer sig om er at få øje på de skridsikre trædesten og at undgå de glatte trædesten.

Her er udfordringen den, at professionelle, der arbejder med voksne hjerneskeradede, der har børn, er trænet i at få øje på alle trædestenene, – og kan sammenfatte både de skridsikre trædesten, som de selv har faglige forudsætninger for at betrede, men også de skridsikre trædesten som andre har forudsætninger for at betrede. Denne synlighed bør være til stede for at kunne komme fra punkt A til B i vores bestræbelser på at tage vare på børn og unge i hjerneskeramte familier.

### **Eksempel på glatte trædesten**

#### ***Manglende refleksion og det store moderhjerne***

Det er udfordrende, når virkeligheden byder på, at man som personale også bliver præsenteret for den hjerneskeramtes børn. Professionelle er optaget af, at den hjerneskeramte også udfylder sin rolle som forældre på en god måde. Det kan være snublende nært at handle for hurtigt og på følelser for at gøre noget for børnene. Her kan de moderlige hjerter løbe af med os, og vi kaster os ud i aktiviteter med børnene og de unge – aktiviteter der ved nærmere eftertanke kan virke yderligere problematiserende for både børnene og de unge; men også for den hjerneskeramte.

### **Eksempler på skridsikre trædesten**

I det følgende opridser vi eksempler på skridsikre trædesten – emneområder, der bør have særligt fokus og som man som professionel fagmedarbejder bør have sig for øje.

## **Viden om den hjerneskeradedes ressourcer og vanskeligheder**

Vi ved, at professionelle, der arbejder med den voksne hjerneskeradede, ofte er i en arbejdssituation med komplekse problemstillinger. Det er denne kompleksitet, de professionelle er særligt uddannede og rustede til at håndtere. I arbejdet med den voksne hjerneskeradede, er det altafgørende for det gode forløb, at den professionelle holder fast i sin position og funktion (beskrevet i stillingsbeskrivelsen). Men det er overfor børnefamilier også nødvendigt at vurdere den hjerneskeradedes forudsætninger for f.eks. at indfri forælderrollen.

### **Viden om børn og unges psykologiske udvikling**

#### ***Neuropsykologisk viden igen – og dog – nu med nyt udgangspunkt***

Viden om børn og unges psykologiske udvikling indbefatter i høj grad en neuropsykologisk viden. Dette dog med en helt anden indgangsvinkel end den, man som personale er vant til, når man arbejder med voksne senhjerneskeradede.

Forskellen er, at hjernen hos børn og unge er under udvikling. Det drejer sig ikke om at tage stilling til, hvordan barnet eller den unge kan generhverve tabte færdigheder, – hvilket er det helt afgørende fokus i rehabiliteringen af den voksne med erhvervet hjerneskerade, hvor hjernen var færdigudviklet, da skaden indtraf. Lidt groft tillader vi os at sige, at i forhold til arbejdet med børn og unge får hjælpen en meget mere afgørende betydning på den facon, at man er med til at påvirke og danne nogle erfaringer og indtryk hos barnet, der i højere grad sætter varige spor. I enhver udvikling dannes nogle strukturer, der får varig påvirkning på personligheden i et eller andet omfang. Opgaven er altså meget alvorlig lige fra udgangspunktet!

#### ***Udviklingstrin hos børn og unge***

Den psykologiske udvikling hos børn og unge omfatter en viden om hjernens intellektuelle modning, udviklingen af følelseslivet og vigtigheden af god social aktivitet. Man må som personale, der vil tilbyde børn og unge hjælp, have en præcis viden om, hvad barnet/den unge magter og ikke magter afhængig af alderstrin.

Det er afgørende vigtigt, at man som personale gør sig overvejelser over spørgsmålene: Hvad betyder noget følelsesmæssigt og socialt på de forskellige alderstrin? Hvor mange skal være til stede i samme situation, hvem skal være til stede, hvor lang tid skal det pågældende tilbud eller samtale

vare? Hvor meget kan man forvente, at barnet/den unge forstår sig på det abstrakte plan? Personalet benytter sig i en eller anden grad af et abstraktionsniveau, når de vil tale med barnet/den unge om følelser i forbindelse med forældrenes situation.

### **Skyld, skam og ansvar**

Skyld og skam er følelser, der ofte, og måske helt ubevidst, fylder barnet/den unge, hvorved måden man taler med barnet/den unge får stor betydning, herunder den sammenhæng samtalen foregår i. Skyld og skam går ofte pænt i hånd med stor grad af ansvarfølelse, og vel at mærke med udgangspunkt i, at barnet/den unge kan opleve, at han/hun ikke har draget nok ansvar (for sin forælder!), gjorde noget forkert på ulykkestidspunktet, eller ikke gør tingene godt nok nu efter skaden er sket. Det er nødvendigt, at personalet har indsigt i den øgede tendens hos børn og unge til magisk og selvhenførende tænkning, – på baggrund af manglende tilstrækkelig udvikling af abstraktionsniveau.

Barnet/den unge skal mødes dér, hvor det er i sin intellektuelle og følelsesmæssige udvikling. Man kan ikke bidrage med et højere abstraktionsniveau og følelsesmæssig dybere forståelse hos barnet ved f.eks. et intensivt samtaleforløb i gruppe med fokus på følelsesmæssige oplevelser, når barnets intellektuelle udvikling endnu er afhængig af konkrete erfaringer som udgangspunkt for forståelse! Herved kan man i den bedste hensigt traumatisere yderligere i værste fald! I sådan en situation er det helt andre former for støtte, man skal påtænke. Støtteforanstaltninger, der først og fremmest er forankret i barnets konkrete og oplevelsmæssige hverdag.



Som "hovedregel" kan man sige, at førskolebørn ikke har gavn af samtalegrupper, ligedan med børn i de første klassetrin. Efter ca. 12-årsalderen er det i højere grad en konkret vurdering, hvorvidt samtaler i grupper kan være gavnlige. Men langt de fleste i dén alder har meget svært ved at koncentrere sig mere end et kvarters tid ad gangen ved abstrakt samtale, især hvis der ikke samtidig er muligheder for at have hænderne i gang, for selv at tale det meste af tiden, ligesom evnen til empati og abstraktion slet ikke er færdigudviklet! Undersøgelser viser, at hjernen fortsætter sin udvikling helt op til omkring midten af 20'erne!

### **Den unges situation**

Unge kan have gavn af samtalegrupper, men personalets overvejelser vedr. skyld, skam og ansvar er fortsat meget nødvendige. Det er selvsagt yderst følsomt at se sin forælder meget forandret. Det kan opleves som endnu sværere, at man desuden bevidst skal reflektere herover sammen med andre unge samt lytte på, hvad der bliver sagt om sygdom og svære følelser, – når man i øvrigt er på et identitetsarbejde, der handler om det stik modsatte; at få selvtillid og selvværd, at engagere sig i glade sociale aktiviteter, at tilstræbe at føle sig "ovenpå"; stærk, sej og smuk!

Den unges udvikling er i høj grad præget af refleksioner over sig selv i forhold til andre i søgen efter egen identitet. Kammeratskabsgruppen er en tydelig referencegruppe i dette identitetsarbejde, men man skal ikke glemme, at forældrene også fortsat udgør en helt afgørende referencegruppe, – bl.a. i forhold til netop at kunne adskille sig fra forældrene for at finde sig selv. Når en forælder er hjerneskadet og forandret, bliver dette psykologiske adskillelsesarbejde kompliceret. At mene og gøre noget andet end forældrene kan i sig selv bevirke skyld, – den unge kan føle, at han/hun bør drage omsorg og hjælpe. Dette er helt naturligt, men det kan bevirke, at den unges eget adskillelsesarbejde fra forældrene går i stå, idet tæt hjælp og omsorg kan betegnes som en forenende proces, hvilket er det modsatte af en adskillelsesproces. Den unges egen udvikling tilsidesættes herved i en vis grad, og naturlige adskillelses- og selvstændighedsprocesser udsættes eller forekommer slet ikke.

### **Når børn og unge udviser angstsymptomer**

En del børn og unge udvikler angstsymptomer og også skolefobi; barnet vil ikke i skole, den unge udebliver fra sin uddannelse. Det har sjældent no-

get med dårlige forhold på skolen/uddannelsen at gøre, men skyldes angst for at forlade den svage part i hjemmet/den hjerneskadede forældre. Man tager sig af vedkommende – og sig selv og egne angstsymptomer – ved at være dér, hvor man føler sig sikker på at kunne kontrollere, hvad der sker, og hvor man oplever en sikker base. Omkring 10-15% af alle børn og unge oplever forskellige former for angst.

Når en forældre får en hjerneskade kan situationen betragtes som en potentiel risikofaktor for udvikling af separationsangst hos børnene, – og især hos de børn, der i forvejen måtte være disponerede for angst, har et utilstrækkeligt socialt netværk omkring sig, eller i forvejen har nogle udviklingsbetingede vanskeligheder at slås med.

Især i disse situationer bliver det også relevant for personalet at overveje, om andre myndigheder skal ind i billedet, herunder om man har pligt til at foretage en underretning til kommunen.

### **Viden om lovgivningen på området**

Reglerne om skærpet underretningspligt i service-loven, hvordan gør man, og hvad kan kommunen tilbyde børn og unge

#### ***Dilemmaer ift. relationen til den hjerneskadede bruger***

Man kommer let i et dilemma, når man skal foretage en underretning om forhold vedrørende en bruger/den hjerneskadede ramte, som man er ansat til at hjælpe. Man kan jo sagtens sætte sig ind i, at det ikke er let for den hjerneskadede at takle et barn, når man har de ting at slås med som følger med at være hjerneskadet. Men her er man nødt til at holde fast i, at lovgiver klart og tydeligt har bestemt, hvordan man skal løse et sådant dilemma. Forpligtelsen til at underrette kommer først, og det fremgår af straffeloven, at man kan blive straffet for overtrædelse af underretningspligten, – selv om det sjældent sker.

Det betyder også, at personalets rolle ikke er at løse barnets problemer, men først og fremmest at tage vare på den hjerneskadede ramte! Når opgavefordelingen er således, bliver det endnu vigtigere at få socialforvaltningen ind i billedet til at tage vare på barnets interesser. Det er en vigtig forudsætning, at personalet her en viden om lovbestemmelserne i forhold til underretning. De væsentligste bestemmelser gennemgås i det følgende.

#### ***Hvilke regler?***

Det fremgår af servicelovens § 153 stk. 1 og bekendtgørelse 1240 af 5. december 2006, at personer, der er ansat i det offentlige, har en skærpet pligt til at underrette kommunen, hvis de i deres arbejde bliver bekendt med forhold, ”der giver formodning om, at et barn eller en ung under 18 år har behov for særlig støtte.”

#### ***Hvem er omfattet?***

Som ansat i det offentlige, kommune, stat eller region, er man umiddelbart omfattet af disse skærpede regler. Der gælder en almindelig underretningspligt for alle borgere i henhold til servicelovens § 154 (den vil vi ikke komme nærmere ind på i denne sammenhæng).

#### ***Hvornår indtræder pligten til at underrette?***

Underretningspligten er uddybet i bekendtgørelsens § 2. Som offentlig ansat skal man herefter underrette, når barnet eller den unge har vanskeligheder i forhold til de daglige omgivelser, skolen eller samfundet eller i øvrigt lever under utilfredsstillende forhold, eller der er behov for støtte på grund af nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne.

Man skal have lagt mærke til, at et barn har ”vanskeligheder i det daglige” eller ”i øvrigt lever under utilfredsstillende forhold”. Det er ikke ret meget, der skal til, for at disse kriterier er opfyldt. Det er således ikke et krav, som ved den almindelige underretningspligt, at barnets tarv skal være truet.

Et barn kan eksempelvis have vanskeligheder, hvis det har svært ved at forstå den voksnes adfærd og kommunikation, samt hvis et barn bliver inddraget i voksnes problemer på en uhensigtsmæssig måde i forhold til en sædvanlig ansvarsfordeling mellem børn og voksne. Det er en betingelse, at den pågældende medarbejder ikke selv kan afhjælpe vanskelighederne for barnet.

#### ***Det kan opleves som svært at skulle foretage en underretning***

Det kan være svært i praksis at træffe den konkrete beslutning om at underrette og i praksis at effektuere denne beslutning. Man regner med, at andre allerede tager sig af problemet. Man er usikker på, hvad man skal gøre, og måske tænker man at problemerne nok ikke er så store endda for barnet.

Ideen med reglerne om underretningspligt er, at alle de offentligt ansatte, der i praksis møder børnene skal holde øje med disse. Det er en forudsætning for, at kommunen kan opfylde den generelle og konkrete tilsynspligt, som den har med alle børn der bor i kommunen jf. servicelovens § 146.

### **Hvem skal man underrette til?**

Kommunen er i den sammenhæng lig med socialforvaltningen. Det er nu blevet skrevet ind i serviceloven, at socialforvaltningen senest 6 hverdage efter underretningen er modtaget, skal sende en bekræftelse på modtagelsen af underretningen til den, der har foretaget underretningen.

### **Hvordan skal en underretning se ud?**

Der er ingen formkrav så underretningen kunne for den sags skyld godt være mundtlig. Men det er en god ide at skrive underretningen ned, for på den måde bliver den mere gennemtænkt og dermed bedre og mere brugbar for socialforvaltningen. Skriftligheden sikrer, at underretningen kommer ind i det administrative system i socialforvaltningen og dermed kan danne grundlag for starten på en undersøgelse af barnets forhold, som socialforvaltningen har pligt til.

En underretning skal være så objektiv og faktisk som mulig. Hvad er det jeg ser, og hvornår har jeg set hvad. Det er en god ide også at komme med sin egen personlige/faglige vurdering af situationen, men det faktuelle og objektive skal blot være adskilt fra den subjektive vurdering. Det sikrer socialforvaltningen muligheder for at gå ind og undersøge "præmisserne" for den bekymring, som underretningen udtrykker.

### **Hvad må socialforvaltningen fortælle?**

Det kan godt være frustrerende, at man ingenting hører fra socialforvaltningen, når man har sendt en underretning – ud over et kvitteringsbrev. Det bevirker, at man tænker, at der ingenting sker, at det ikke nytter at sende underretningen osv. Socialforvaltningen har tavshedspligt, og derfor kan de ikke uden familiens samtykke videregive oplysninger om familien. At man ikke hører noget, betyder derfor ikke at der ingenting sker, men det kan godt tage lang tid.

Det er her vigtigt at være opmærksom på, at der er denne "arbejdsdeling" omkring varetagelsen af børnenes tarv i kommunen.

Socialrådgiveren i socialforvaltningen har en masse administrative funktioner og skal sikre, at

lovgivningen overholdes, og at familiens retssikkerhed tilgodeses. Mange børnesager tabes på gulvet, fordi den rette sagsbehandling ikke har fundet sted, og dermed har kommunen ikke mulighed for at gøre noget for barnet mod forældrenes vilje. Det har stor betydning for socialrådgiverens muligheder for at hjælpe barnet, at vedkommende får alle disse faktuelle og subjektive faglige vurderinger fra personalet, idet vedkommende ikke kan vide, hvad der foregår. Socialrådgiveren skal bruge oplysningerne til at træffe afgørelser om de relevante hjælpeforanstaltninger overfor barnet og familien.

Derfor er det vigtigt at underrette – og blive ved med at gøre dette om alle de forhold, man finder problematiske for barnet.

### **De sikre trædestens vej er ujævn!**

#### **En kontinuerlig opgave at erhverve sig viden**

Forledt af at have fundet de sikre trædesten som de vise sten i arbejdet med børn og unge i hjerneskaderamte familier kan man forfalde til at bruge den samme erhvervede viden igen og igen. Sådan bliver ny viden gammel og ofte ubrugbar.

Det er derfor vigtigt, at man som personalegruppe i arbejdet med hjerneskadede løbende holder sig ajour også med de vidensområder vedr. børn og unge, vi her har fremhævet i artiklen. Der sker jævnligt justeringer i lovgivningen, ligesom ny forskning vedr. børn og unges udvikling kommer frem. Disse forhold er nogle af dem, man som personale løbende skal holde sig orienteret om. Hertil kommer selvfølgelig, at børn og unge er forskellige, familier er forskellige, – og et tilbud bør altid medtænke disse individuelle forskelle.

Der findes ingen helt præcise løsninger på, hvordan børn og unge i hjerneskaderamte familier bør hjælpes, men der findes en rigtig måde at gribe opgaven an på!

At følge de sikre trædesten er at gå en sikker, af og til ujævn, men altid spændende og udfordrende tur – til gavn for de børn og unge, man går sammen med.

#### **Lona Bjerre Andersen**

Børnepsykolog og privatpraktiserende psykolog.  
[www.neuropsykologiskpraksis.dk](http://www.neuropsykologiskpraksis.dk)

#### **Grethe Pedersen**

Neuropsykolog, og privatpraktiserende psykolog.  
[www.grethep.dk](http://www.grethep.dk)

#### **Erna Pilgaard**

Jurist. Ringkjøbing Skjern Kommune.